

ЩОДО ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В статті досліджено поняття компетентність, виявлено її структуру і механізми її формування. Розглянуто базові компетентності вчителя Нової української школи, окреслено задачі, які стоять перед майбутніми вчителями для їх формування. Виявлено структуру професійної компетенції. Представлено інформаційну та цифрову компетенцію як здатність вчителя здійснювати навігацію інформаційним простором, отримувати інформацію та керувати нею.

Ключові слова: компетентність, компетенція, Нова українська школа, компетентнісно-орієнтований підхід.

Постановка проблеми. У сучасних умовах конкурентноздатний фахівець має набути не лише певний обсяг знань, умінь і навичок, закладених у програми навчальних дисциплін, а передовсім – необхідними для професійної діяльності якостями, що дозволять застосувати ці знання й уміння у визначених обставинах і реаліях виробництва. Тому логічною слід вважати тезу, що методика навчання фахових дисциплін необхідно проектувати з урахуванням головної мети – формування професійної компетентності фахівця.

Вирішення проблеми підготовки у ЗВО висококваліфікованого конкурентноздатного фахівця чимало педагогів і психологів пов'язують з формуванням його професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування професійної компетентності педагогів досліджували вітчизняні й зарубіжні науковці. Означеній проблемі присвячені наукові дослідження В. Андрушенка, Б. Гершунського, В. Кременя, А. Алексюка, Б. Андрієвського, С. Гончаренка, Л. Пермінової, В. Семиченко, Є. Зеєра, І. Зимні, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, О. Пометун та ін.

Метою статті є визначення поняття компетентність та його складових, виділення базових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Початок розвитку концепції компетентнісно-орієнтованого підходу можна віднести до 90-х рр. ХХ ст., коли були виконані перші наукові дослідження феномену «компетентність» [4]. Нині визначенню поняття «компетентність», виявленню структури і механізмів її формування присвячені дослідження багатьох педагогів і психологів.

Поняття «компетентний» є похідним від слова «компетенція» (лат. *competentia*, від *competere* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) й у словниках тлумачиться як сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством [6].

Слово «компетентний» означає:

- 1) досвідчений у певній галузі, якомусь питанні;
- 2) повноважний, повноправний у розв'язанні якоїсь справи [6].

Однак учені, які використовують ці терміни для визначення критерію готовності фахівця до здійснення професійної діяльності, у своїх дослідженнях трактують їх по-різному. Так, С. Шишов та І. Агапов під компетенцією розуміють «здатність і готовність особистості до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих завдяки навчанню, орієнтованих на самостійну участь особистості в навчально-пізнавальному процесі, а також спрямованих на успішне використання в майбутній трудовій діяльності» [8]. В. Андрущенко вважає, що «інтегральним показником якості, в контексті модернізації вищої освіти, може бути розглянута компетентність фахівця, що визначається не через певну суму знань, а характеризує вміння людини мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання і досвід. Спеціальна компетенція передбачає володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати власний подальший професійний розвиток» [1]. А. Хуторським компетенція трактується, як «задана вимога (норма) до підготовки студента», а компетентність, – як «особистісна якість (сукупність якостей) і мінімальний досвід стосовно діяльності в обраній професійній галузі» [7]. Дж. Равен визначає компетентність, як спеціальну здатність, необхідну для виконання конкретної дії в

конкретній предметній галузі, що містить вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за власні дії [5].

Нині в розвинених країнах Європи склалося різне розуміння сутності і структури ключових компетенцій. Так, в Австрії спостерігається поділ на предметну, особистісну, соціальну і методологічну компетенцію; для впровадження поняття компетентності у навчальний процес педагогічні працівники орієнтуються на роботу в команді, впроваджують індивідуалізацію та проектно спрямовану роботу. У Бельгії критеріями компетентності вважаються: багатовимірність, досяжність, прозорість та багатофункціональність а розподіл компетенцій такий: соціальні, комунікативні, уміння співпрацювати, компетенція в опануванні бази даних інформаційних технологій, компетенція у вирішенні проблем, самоврядування та саморегуляція, уміння критично мислити та швидко діяти тощо. У Фінляндії розрізняють пізнавальну компетенцію, уміння оперувати в умовах зміни мети і завдань, соціальну компетенцію, особистісну компетенцію, творчу компетенцію, педагогічну та комунікативну компетенції, адміністративну компетенцію, стратегічну компетенції, уміння діяти паралельно за різними напрямками. У Німеччині – це інтелектуальні знання та знання, які можна застосовувати на практиці, навчальна компетенція, методологічні або інструментальні (спеціальні) ключові компетенції, соціальні компетенції, ціннісні орієнтації. У Нідерландах – здатність до самонавчання, упевненість й уміння вибирати напрями розвитку, уміння діяти в різних ситуаціях, застосовувати різні альтернативи для виконання дій, грати різні ролі, уміння розв'язувати проблеми, обґрунтовувати варіанти свого вибору, брати до уваги різні обставини, поважати інших, бути лояльною людиною, уміння співпрацювати та знаходити творчі рішення тощо.

Аналізуючи наукову літературу з цього питання, можна зробити висновок, що автори здебільшого розглядають поняття «компетенція», як сукупність вимог до професійних здібностей (умінь), якими має володіти фахівець, що займає певну посаду. Компетентністю можна назвати виявлені в конкретній ситуації здатності (уміння) фахівця у виконанні функціональних обов'язків та повноважень на високому кваліфікаційному рівні.

Сутність та структуру професійної компетентності сучасні дослідники визначають по-різному, однак обов'язковим компонентом у всіх наукових розвідках є знаннева складова. Так, В. Гриньова під професійною компетентністю розуміє «особистісні можливості фахівця, що дозволяють йому діяти конструктивно в межах визначеної професійної компетенції», а «професійна компетенція – це професійно-статусні можливості для здійснення фахівцем державних, соціальних і особистісних повноважень у професійній діяльності» [2].

У дослідженні В. Петрук [3] структура професійної компетентності містить такі складові:

1) пізнавальну компетентність – характеризується здатністю і потребою професійного навчання фахівця;

2) комунікативну компетентність – передбачає володіння навичками і прийомами міжособистісного спілкування (передовсім за допомогою іноземної мови та сучасних інформаційних технологій);

3) аксіологічну компетентність – містить мотивації індивідуальних досягнень, ресурс успіху, прагнення до самореалізації особистості;

4) екстремальну компетентність – передбачає відхилення від умов нормально налагодженого виробництва, зміни способу життя, світогляду, світовідчуття тощо.

Отже, аналіз науково-педагогічних праць уможливив такі теоретичні узагальнення:

1) професійна компетентність фахівця є цілісною особистісною системою, що постійно розвивається;

2) структурні елементи цієї системи тісно взаємозумовлені особистісною рефлексією фахівця та рефлексією його власної професійної діяльності.

Якщо мова йде про педагогічну компетентність учителя, то її слід розглядати як єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Прийняття Закону України «Про освіту» визначає нові вимоги до підготовки висококваліфікованих вчителів Нової української школи. Реалізація Концепції «Нова українська школа» вимагає підготовки вчителів нової формації, з високим рівнем володіння сучасними практиками, технологіями, методиками, формами і методами роботи. Успіх інноваційних змін в освіті залежить від педагога, його творчого потенціалу, готовності до безперервної самоосвіти, здатності до гнучкого мислення, гуманістичної спрямованості особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграє удосконалення особистісно-професійної компетентності вчителя.

Профіль учителя початкової школи означено в Типовій освітній програмі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, затвердженій наказом МОН України від 15.01.2018 № 36. Профіль, або опис компетентностей, відповідає Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням КМУ від 14.12.2016 № 988.

У Програмі виокремлено основні індивідуально-особистісні та професійно-діяльнісні якості вчителя, яких він має набути для успішного виконання стратегічної мети й завдань реформування початкової освіти. Розглянемо більш детально, якими повинен бути наділений вчитель початкових класів Нової української школи.

Професійно-педагогічна компетентність полягає в обізнаності вчителя із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик, інноватики для створення освітньо-розвивального середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей молодшого шкільного віку та його здатності до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів початкової школи.

Соціально-громадянську компетентність вчителя слід розглядати як розуміння сутності громадянського суспільства; володіння знаннями про права і свободи людини, усвідомлення глобальних (зокрема й екологічних) проблем людства і можливостей власної участі у їх розв'язанні; усвідомлення громадянського обов'язку та почуття власної гідності; вміння визначати проблемні питання у соціокультурній, професійній сферах життєдіяльності людини та віднаходити шляхи їх розв'язання; навички ефективної та конструктивної участі в цивілізаційному суспільному розвитку; здатність до ефективної командної роботи; вміння попереджувати та розв'язувати конфлікти, досягаючи компромісів.

Загальнокультурна компетентність вчителя трактується як здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва та усвідомлення власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

До *мовно-комунікативної компетентності* вчителя відносяться володіння системними знаннями про норми і типи педагогічного спілкування в процесі організації колективної та індивідуальної діяльності; вміння вислуховувати, відстоювати власну позицію, використовуючи різні прийоми розмірковувань та аргументації; розвиненість культури професійного спілкування; здатність досягати педагогічних результатів засобами продуктивної комунікативної взаємодії.

Психологічно-фасилітативна компетентність складається з усвідомлення педагогом ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров'я дитини та його здатності сприяти творчому становленню молодших школярів та їхній індивідуалізації.

Підприємницька компетентність вчителя – це його вміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя задля підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави.

І остання складова базової професійної компетентності вчителя – *інформаційно-цифрова компетентність*, яка представлена як здатність педагога орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства [9].

Отже, в сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус вчителя, його освітні функції, відповідно зростають і вимоги до його професійної компетентності, рівня його професіоналізму.

Висновок. Таким чином, загальна, професійна педагогічна компетентність нами визначена як інтегрована характеристика вчителя, здатного кваліфіковано виконувати визначені (необхідні) функції в усіх видах професійної педагогічної діяльності, регламентовані освітньо-кваліфікаційними вимогами до цієї спеціальності. Професійна компетентність вчителя початкових класів Нової української школи повинна містити загальнопрофесійні і спеціальні якості, фізіологічний, психологічний та морально-етичний компоненти і залежить від соціально-економічних вимог сучасного суспільства до освіти. Професійна компетентність педагога виявляється у його професійній діяльності.

Використані джерела

1. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (спроба прогностичного аналізу). *Вища освіта України*. 2001. № 1. С. 11–17.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Харків, 1998. 300 с.
3. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін. Вінниця, 2006. 292 с.
4. Піскунова С. А. Дисертаційні дослідження «компетентності». *Модернізація вищої освіти в Україні: проблеми і перспективи*. Харків, 2008. Ч. 1. С. 180–190.
5. Равен Дж. Педагогическое тестирование : Проблемы, заблуждения, перспективы. Природа компетентности. *Школьные технологии*. Москва, 1999. С. 151–175.

6. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень. Київ, 2006. 789 с.
7. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика : Теория и технология креативного обучения. Москва, 2003. 416 с.
8. Шишов С. Е. Компетентный подход к образованию: прихоть или необходимость? *Стандарты и мониторинг*. 2002. № 2. С. 58–62.
9. Про затвердження Типової освітньої програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти: Наказ МОН України від 15.01.2018 № 36. Київ, 2018. URL: <http://vippp.org.ua/files/nuschool/nakazmon1501201836-1517555981>.

Kovalenko S., Kovalenko A.

ABOUT THE QUESTION OF PEDAGOGICAL COMPETENCE FOR FUTURE TEACHERS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

In the article the concept of competence is investigated, its structure and mechanisms of its formation are revealed. The basic competences of the teacher of the New Ukrainian school are considered, and the tasks facing the future teachers for their formation are outlined. Questions of the formation of professional competence of teachers were researched by domestic and foreign scientists, the analysis of scientific and pedagogical works enabled the following theoretical generalizations: 1) professional competence of a specialist is an integral personal system that evolving; 2) the structural elements of this system are closely interconnected with the personal reflection of a specialist and the reflection of his own professional activities. Revealed the structure of professional competence, which contains the following components: cognitive competence, communicative competence, axiological competence, extreme competence.

This characteristic of the basic competence of the elementary school student is given in accordance with the Concept of realization of the state policy in the sphere of reforming the general secondary education "The New Ukrainian School". These include professional-pedagogical competence, social-civil competence, general-cultural, linguistic-communicative, psychological-facilitative, entrepreneurial and informational-digital competence.

Thus, professional and pedagogical competence is the knowledge of the teacher with the latest scientifically grounded information on pedagogy, psychology, methods for making educational and developmental environment; social-civic competence of a teacher is an understanding of the essence of civil society; general cultural competence is interpreted as the ability to understand works of art and to form their own artistic tastes; the language and communicative competence of the teacher include the possession of knowledge system about the norms and types of pedagogical communication; psychological-facilitative competence consists of awareness of the teacher of the value significance of the physical, mental and moral health of the child; information and digital competence is presented as a teacher's ability to navigate the information space, receive information and operate it.

Key words: *competence, competency, the new Ukrainian school, competency-oriented approach.*

Стаття надійшла до редакції 07.06.2018 р.